

Verslagnotitie VLEVA/MINA-event 1 juli 2020

“Welke plaats krijgen groene en digitale transitie in ‘Next generation EU?’”

Deze notities zijn direct ter zitting ingetypt en slechts aan korte redactionele revisie onderworpen. Ze werden niet nagelezen door de sprekers.

--o0o--

Inhoud

Inhoud	1
10u00: Welkomstwoord, Celeste Wezenbeek, <i>liaisonofficier</i> voor energie, klimaat en milieu - VLEVA	1
10u05: <i>Het Europese Herstel Plan “Next Generation EU” & de Europese Green Deal</i>, Sarah Nelen – adjunct-kabinetschef van uitvoerend vicevoorzitter Frans Timmermans, Europese Commissie	1
Uiteenzetting Sarah Nelen.....	1
Vraagstelling	4
10u35: Prioriteiten van het Duitse Voorzitterschap inzake energie, klimaat en milieu, Jan Haers en Marjan Decroos - resp. attaché energie en milieu Departement Omgeving/AAVREU 5	
Uiteenzetting Jan Haers.....	5
Uiteenzetting Marjan Decroos.....	6
Vraagstelling	8
11u05: Slotwoord, Jan Verheeke - secretaris SAR-Minaraad	8

--o0o--

10u00: Welkomstwoord, Celeste Wezenbeek, *liaisonofficier* voor energie, klimaat en milieu - VLEVA

Celeste Wezenbeek verwelkomt de deelnemers, overloopt het programma, en wijst op enige technische details, vanwege het feit dat we met meer dan 200 ingeschrevenen zijn.

--o0o--

10u05: Het Europese Herstel Plan “Next Generation EU” & de Europese Green Deal, Sarah Nelen – adjunct-kabinetschef van uitvoerend vicevoorzitter Frans Timmermans, Europese Commissie

Uiteenzetting Sarah Nelen

Sarah Nelen wijst er op dat haar functie precies de relatie behelst tussen de elementen die in de titel van haar presentatie vervat zijn. De digitale transitie zal zijdelings aangeraakt worden. Het gaat om een tweeëige tweeling: zowel een groene als een digitale transitie. Op 23 april heeft de

[Europese Raad](#) de opdracht gegeven aan de Europese Commissie om een herstelplan op te maken, waarin ook die twee transformaties zouden vervat zijn. Op 27 mei is [de Commissie](#) voor de dag gekomen met het gevraagde herstelplan.

De [Green Deal](#) is in december uitgebracht, d.w.z. in de eerste weken na de opstart van de Commissie onder voorzitterschap van mevr. von der Leyen. Deze *Green Deal* is van bij het begin opgevat als een groeistrategie: duurzame en concurrentiële groei. Die dubbele uitdaging is vandaag, vanwege de crisis, meer dan ooit aan de orde. Dus, niettegenstaande geluiden vanuit sommige hoeken, die misschien niet zo opgezet waren met de doelstellingen van de *Green Deal*, is het duidelijk dat deze strategie overeind zal blijven staan.

- Immers, de andere uitdagingen (naast deze vanwege de COVID-crisis) gaan niet weg en wegen misschien zelfs nog zwaarder: klimaat, natuurlijke hulpbronnen, enz.
- Meer nog, er zijn materiële, wetenschappelijk aantoonbare verbanden tussen de achteruitgang van ecosystemen en de verspreiding van zoönozen (infectieziekten) en de kwetsbaarheid van de mens als de natuur onder druk staat.
- Het potentieel voor jobs i.v.m. groene en digitale transitie is bovendien een belangrijk overwegingselement. Een en ander zal helpen om Europa meer veerkracht te geven en de strategische autonomie van ons werelddeel veilig te stellen.

Let wel: wat nu voorligt is nog maar een door de Europese Commissie voorgelegd herstelplan. Het is nu natuurlijk aan de Europese staats- en regeringsleiders om hierover een overeenkomst te bekomen. Mogelijk zal dit gebeuren op de [Buitengewone Europese Raad van 17 en 18 juli](#), onder voorzitterschap van Charles Michel. Iedereen is er zich van bewust dat er grote divergentie is in de standpunten van de Lidstaten, i.v.m. grootte van pakket, deel van garanties, leningen enz.

Het is belangrijk te kijken naar de concrete achtergrond van het voorgestelde herstellepakket. De economische impact van de COVID-crisis is sterk verschillend gebleken doorheen Europa. Dit verschil kan duidelijk cartografisch worden weergegeven, en heeft gevolgen voor het hersteltempo dat de diverse Lidstaten kunnen ambiëren. Dit verschil schept aldus potentieel grote druk op de Eenheidsmarkt. Met name de discussie tussen Nederland en Spanje is illustratief: *“Aan wie gaan de Nederlanders hun tulpen verkopen, als de andere Lidstaten zich niet meer als klant kunnen aandienen?”*. Een andere illustratie voor de druk op de Eenheidsmarkt is het verschil in staatsteun per land, als procentueel gedeelte van het BBP.

Deze verschillen en de impact hiervan op het herstel, vormen de concrete aanleiding voor het Europese Hulppakket. Er zijn drie grote pijlers:

- SURE en vergelijkbare crisissteun voor €540 miljard – is al lopende.
- *Next Generation EU*, met €750 miljard – een tijdelijk pakket.
- Het Meerjarig Financieel Kader (MFK), €1.100 miljard – als cyclisch gegeven.

De uitgavenpatronen i.v.m. deze drie pijlers is op zijn beurt gestructureerd in drie luiken:

- Het eerste luik betreft de steun aan Lidstaten om te herstellen, met onder meer het instrument *Recovery and Resilience Facility*, voor €510 miljard (de belangrijkste brok), naast ook bv. *React-EU* enz. ... dit luik wordt aangestuurd via het Europees semester.
- In het tweede luik gaat het om steun de economie terug op te starten en private investeringen te financieren, met o.m. het instrument *Invest-EU*.

- Het derde luik gaat om uitgaven, die gericht zijn op concrete lessen te trekken uit deze COVID-crisis.

Over het instrument [Recovery and Resilience Facility](#) (uit het eerste luik) kan het volgende gezegd:

- Deze faciliteit is gericht op hervormingen, waarbij zowel met “*grants and loans*” (subsidies en leningen) gewerkt zal worden. De verdeling tussen beide componenten is een belangrijk discussiepunt tussen de Lidstaten.
- De verdeling hiervan overheen de Lidstaten zal mede bepaald worden door de mate aan het concreet getroffen zijn door de crisis.
- De Lidstaten zullen in de (bestaande) cyclus van het Europees semester moeten voor de dag komen met herstelplannen die mede een antwoord geven op eerder gegeven aanbevelingen van de Europese Commissie. De plannen moeten ingediend worden tegen 30 april. Tegelijk moet de consistentie bewaakt worden met de Klimaat- en Energieplannen.
- De Commissie zal deze plannen beoordelen en via een formele beslissing deze plannen goedkeuren. Dat wordt dan als geheel ook bediscussieerd in de onderscheiden vakraden, met het oog op het uitbrengen van een opinie, t.b.v. de Europese Raad.
- Er zal ook ingegaan worden op het jaarverslag dat de Commissie maakt, en dat bediscussieerd wordt in het Europees Parlement.

Een ander instrument betreft *InvestEU*, wat zich in het tweede luik situeert:

- De bestaande “*sustainable infrastructure window*” wordt versterkt (van €11,5 miljard naar €20 miljard).
- Tegelijk wordt ook ingezet op kennisontwikkeling en -overdracht t.b.v. de Lidstaten, ten einde geschikte projecten in te dienen.
- Onder *InvestEU* wordt er bovendien ook een nieuw *window* gecreëerd, waarbij specifieke support kan gaan naar nieuwe technologieën. Bv. de waterstofstrategie van de Commissie kunnen als basis gelden voor projecten in deze *window*. Vergelijkbaars geldt voor O&O inzake gezondheidszorg en digitale veiligheid.

Een belangrijk horizontaal principe bij de inzet van al deze instrumenten, is de zgn. “*green oath*”, met name “*do no harm*”. Welk instrument ook ingezet wordt en welke maatregel er ook genomen wordt, deze mogen niet ingaan tegen de agenda van een groene en digitale groei. Bv. in het MFK werd al vastgesteld dat 25% naar klimaat zou moeten gaan, maar dat wil niet zeggen dat de andere 75% middelen tégen klimaat ingezet mogen worden. Om dit waar te maken, zal er onder meer worden gewerkt aan het concretiseren hiervan, via o.m. “*regulation tools*”.

Afsluitend is het nuttig om nog eens te kijken naar het geheel van de *Green Deal*, dat in december werd gepresenteerd, en door te gaan op de agenda die hieruit voortvloeide:

- Vele deelstrategieën zijn inmiddels uitgewerkt en uitgebracht: [Just Transition Fund](#), [Klimaatwet](#), [Circulair Actieplan](#), [Farm-to-Fork-strategie](#) en [Biodiversiteitsstrategie](#). Wat klimaat aangaat is er in maart een Europese Klimaatwet voorgesteld, met het principe van het wettelijk vastleggen van klimaatneutraliteit tegen 2050. De Strategie Circulaire Economie is heel belangrijk en het is goed dat dit document uitgekomen is voor het uitbreken van de crisis. Wat de Biodiversiteitsstrategie betreft, beoogt de Commissie eigenlijk een soort “Parijs-moment” op de eerstvolgende internationale COP van het Biodiversiteitsverdrag.

- Nog in 2020 uit te brengen zijn: het Europese klimaatpact; een klimaattarget voor 2030. Hierbij mag men niet vergeten dat er reeds een 50 à 55% reductie vooropgesteld werd in de *political guidelines* bij het aantreden van von der Leyen: deze doelstelling zal nu concreet gemaakt worden. Een en ander zal impact hebben op andere uit te brengen strategieën, met name de verwachte strategie gericht op de integratie van het energie-netwerk, op de verwachte waterstofstrategie en op de renovatiestrategie; daarnaast ook op de strategieën inzake duurzame *finance* en mobiliteit.
- In 2021 zal de Commissie nog strategiedocumenten uitbrengen. Met name (*) *non-financial reporting*; (*) adaptatiestrategie – hierbij is de zorg voor meer preventieve actie aan de orde; (*) de bossenstrategie; (*) een strategie gericht op de positie van de consument in de transitie naar een duurzame samenleving.

De link met de *Next Generation EU* bestaat er in dat een aantal van deze voorgenomen strategieën in dit herstelplan terugkomen als *flag ship initiatives*, met name:

- De *renovation wave*. Veel van de energietransitie hangt hiervan af. Bovendien behelst dit een grote kans tot tewerkstelling. Tegelijk vormt het evenwel een grote uitdaging om alle burgers/consumenten hierin mee te krijgen. Er wordt gekeken naar het EIB (leningpolitiek).
- Een versnelling van de investeringen in hernieuwbare energie (wat nu aan het vertragen is door de crisis). Dit hangt ook samen met de waterstofstrategie.
- De strategie gericht op de *clean and resilient mobility*: het streven is hier naar een heropstart die op een meer groene manier zou gebeuren.
- Circulaire economie moet leiden tot het spaarzamer omgaan met grondstoffen.
- Tot slot is er het element van de landbouw, met nieuwe concepten zoals *carbon farming* en *precision farming*.

De Commissie hoopt dat de Lidstaten in hun herstelplannen voldoende aandacht zouden besteden aan deze vlaggenscheppen.

Vraagstelling

Vraag: Ligt de verdeelsleutel van de *Recovery Facility* tussen de Lidstaten niet al vast, los van de impact van de COVID-crisis? **Antwoord:** het is de bedoeling om rekening te houden met deze impact.

Vraag: Wat is het karakter van de InvestEU: gaat het om een garantiefonds, waarbij de eigenlijke subsidies door andere spelers (bv. EIB) moeten worden verleend? **Antwoord:** InvestEU is niet nieuw, en het is hetzelfde mechanisme dat aan het werk is, maar waarvan de focus verlegd wordt.

Vraag: Adaptatie is zeer belangrijk: hittestress, droogteperiodes en overstromingen zullen meer en meer aan de orde van de dag zijn. Zal er in het concrete herstelplan specifieke aandacht zijn voor adaptatiebeleid en waterbeleid? **Antwoord:** momenteel ligt het nog open waar het over zal gaan. Het is een strategie die begin 2021 wordt vastgesteld. Er is nog ruimte voor input via publieke consultatie en consultatie bij de Lidstaten. Wellicht wél dus.

Vraag: Wat houdt de conditionaliteit juist in? Kan de Raad beslissen om *recovery*-middelen in te houden als de Lidstaten met hun ingediende plannen niet voldoen aan de groene ambities en/of aan de landen-specifieke aanbevelingen? **Antwoord:** de eerste rol van betekenis zal hier in principe

toekomen aan de Europese Commissie, die immers een appreciatie moet doen van de ontwerpplannen. Maar de definitieve *governance* moet nog door de Raad worden bepaald.

Vraag: Nederland heeft in haar eigen klimaatakkoord een nogal expliciete voorwaarde gesteld inzake burgerparticipatie bij de energietransitie. Gaat de Commissie hierin zelf een positie nemen?

Antwoord: het eigen initiatief van de Commissie inzake participatie betreft het klimaatpact. Maar de Lidstaten hebben een belangrijke beslissingsmarge om participatie door te voeren en er geldt hier geen concrete, afdwingbare verplichting t.a.v. de Lidstaten.

Vraag: Wordt de geplande “*green oath*” meegenomen in de geplande *better regulation*-mededeling van het vierde kwartaal? **Antwoord:** dit is vanzelfsprekend een van de mogelijkheden.

--o0o--

10u35: Prioriteiten van het Duitse Voorzitterschap inzake energie, klimaat en milieu, Jan Haers en Marjan Decroos - resp. attaché energie en milieu Departement Omgeving/AAVREU

Uiteenzetting Jan Haers

Terugblikkend: na afwerking van het *Clean Energy Package* zijn er geen wetgevende voorstellen meer in behandeling geweest. Wel zijn er bredere beleidsdiscussies aan de orde geweest:

- Over de in december gepubliceerde *Green Deal*.
- Over *ecodesign* en *ecolabelling*.
- Werden er raadsconclusies afgewerkt over de energieprestaties van gebouwen.
- Tot slot is er gediscussieerd geworden over de rol van het energiebeleid in het Europese herstelplan. De raadsconclusies leggen hier een verband met het belang van de bevoorradingszekerheid, en met de *Green Deal*. Een internationaal *level playing field* is nodig. Er kan daarbij onderzocht worden of er een *cross-border mechanism* aangewezen is.

Wat ook regelmatig in de Raad aan bod komt, is de modernisering van het zgn. *Energy Charter Treaty*: een verdrag dat gaat over bescherming van energie-investeringen en moet gemoderniseerd worden om de energietransitie mogelijk te maken.

Het Duits voorzitterschap heeft zijn prioriteiten bekend gemaakt op de recentste raadszitting Energie. Die prioriteiten zijn gericht op de prioriteiten van de *Green Deal*:

- Slimme sector integratie – dit kan onder meer bijdragen tot flexibiliteit.
- Waterstofstrategie – heeft een belangrijk potentieel voor reducties, bv. bij staalproductie, of bij transport van vrachten over grote afstand. Dan is het belangrijk over welke soort waterstof het gaat: “groene waterstof” is gemaakt op basis van hernieuwbare energie, via elektrolyse. Waterstof op basis van aardgas daarentegen leidt tot CO₂-emissies. Een middenweg zou kunnen bestaan in een overgangssysteem, waarbij de CO₂ van de op aardgas gebaseerde waterstof opgeslagen wordt.
- De beoordeling van de nationale energie/klimaatplannen – ook vermeld in de *Green Deal*. Er zit wat vertraging op, maar de evaluatie wordt verwacht in september. Een aandachtspunt zal zijn in welke mate de vooropgestelde doelen inzake hernieuwbare energie en energie-efficiëntie zouden worden gerealiseerd. Naar verluidt zou het tweede problematisch zijn.

- Er wordt werk gemaakt van een plan voor stimuleren en uitbreiden van offshore wind. Zou gebeuren door regionale samenwerking van de Lidstaten, bv. deze die grenzen aan de Noordzee. Duitsland wil in dit verband raadsconclusies doen aannemen, met het oog op een passend Europees kader.
- “Green wave” gebouwen – of “renovation wave”. De motieven hiertoe zijn in vorige uiteenzetting reeds vermeld: zowel energetisch als i.v.m. werkgelegenheid. Hierover is er een publiekconsultatie lopende.
- De Commissie heeft een herziening gepland voor de verordening Energie-Infrastructuur. Het voorstel moet wel nog gepubliceerd worden. Daarna starten de besprekingen.

Interessante zaken in andere raadsformaties, die relevant zijn voor energiebeleid:

- Herziening van de 2030 doelstelling voor reductie van broeikasgassen;
- Het Europees kader voor duurzame financiering.

Tot slot: de informele Raad Energie gaat door op [5 en 6 oktober](#), en een formele Raad volgt op [14 december](#).

Uiteenzetting Marjan Decroos

Naast de klassieke prioritaire onderwerpen “klimaat”, “biodiversiteit” en “circulaire economie” schuift het Duits voorzitterschap ook het transversale thema “digitalisering” voorop. Dit laatste zal het voorwerp uitmaken van een (evenzo digitale) *kick-off* meeting op 13 en 14 juli van de leefmilieuministers. De focus van deze transversale prioriteit is toekomstgericht en gericht op het identificeren van opportuniteiten. Men beoogt hierover raadsconclusies op de Leefmilieuraad van december.

De eerste prioriteit betreft klimaatbeleid. Het Duits voorzitterschap kadert dit in de *Green Deal*.

- De grootste brok die nu voorligt is het voorstel van Europese Klimaatwet: men wil de klimaatneutraliteit waartoe eerder door de Staats- en Regeringsleiders is besloten, nu wettelijk vastleggen. Duitsland wil hierover een akkoord tussen de Leefmilieuministers, op de Leefmilieuraad van 23 oktober. Men streeft naar een brede consensus: een gekwalificeerde meerderheid volstaat voor de Duitsers niet. Merk wel op dat de timing van de Europese Raad van 15 en 16 oktober hierbij behulpzaam kan zijn.
- In die bewuste klimaatwet wordt er ook een plaats opgehouden voor het bijstellen van de 2030 doelstelling: opschaling van de voorheen vastgelegde 40% emissiereductie naar minstens een 50%- of mogelijk een 55%-reductie. De vraag is vanzelfsprekend hoe dit haalbaar zou zijn, en de Commissie is daarom hard aan het werk i.v.m. een plan van aanpak. Dit zou uitkomen in september. Een en ander wordt de hoofdbrok van de informele Raad Leefmilieu van 30 september en 1 oktober.
- Eens er hierover een akkoord is, moet een en ander ook neergelegd worden bij het UNFCC secretariaat, als Europees bepaalde NDC. Het plan was om dit in 2020 te doen. Daarom streeft Duitsland naar een formeel akkoord op de Leefmilieuraad van 23 oktober.

Ook in verband met klimaatbeleid zijn er belangrijke ontwikkelingen in andere raadsformaties.

- Het *Just Transition Mechanism* ligt nog steeds op tafel, als onderdeel van de *Green Deal*. Hier wordt er een extra budget voorzien in het kader van het herstelplan.

- Na bijstelling van de klimaatdoelen voor 2030 en 2050, zal het lopende 2030-pakket (waaronder omzeggens alle energierichtlijnen vallen) moeten herbekeken worden. Voorstellen hierover worden in 2021 verwacht.
- De Commissie is bovendien aan het werken aan nieuwe manieren om *carbon leakage* tegen te gaan (*carbon border adjustment mechanism*) – hierover worden voorstellen verwacht in 2021.
- Wat tot slot ook voorligt, is de herziening van de Verordening inzake monitoring van de rapportage ter verificatie van broeikasgasemissies van maritiem vervoer – wat verband houdt met de IMO. De trilogen hierover zullen normaliter plaatsvinden onder Duits voorzitterschap.

Green recovery was ten andere aan de orde op de afgelopen informele videoconferentie van de milieu- en klimaatministers (medio juni), met als conclusie dat de financiële bazooka moet ook behulpzaam zijn voor de groene en klimaatuitdagingen. Het Kroatische voorzitterschap heeft hiervan een samenvatting gemaakt. Men bereidt nu een *joint call* van de milieuministers voor, gepland voor 13 en 14 juli. Het herstelplan en zelf is, zoals gezegd, voorwerp van de Europese Raad van 17 en 18 juli.

De tweede prioriteit van het Duits voorzitterschap betreft Biodiversiteit. Hierover zijn er recent (20 mei) twee strategieën verschenen; beide zijn sterk gelinkt. Deze bevatten ambitieuze en zeer concrete doelen (concrete percentages beschermde gebieden en natuurherstel, concreet percentage biologische landbouw, concreet percentage afname door nutriënten, concrete hoeveelheid geplante bomen). Het Duitse voorzitterschap wil die strategieën graag laten omzetten in raadsconclusies, zowel bij de Milieuraad (van oktober) als de Landbouwradaad (december). Er worden ten andere speciale verslagen verwacht van het Rekenhof over bestuurders zowel als over het mariene milieu. Zowel het ene als het andere zal leiden tot raadsconclusies.

De derde prioriteit betreft circulaire economie. Hiertoe moet verwezen worden naar het Actieplan, dat door de Commissie is uitgebracht op 11 maart. Onder meer wordt hierbij de focus gelegd op de sectoren textiel, bouw, elektronica en plastics. Men beoogt hierover tot raadsconclusies te komen in december. Aansluitend: er wordt vanwege de Commissie een voorstel verwacht van herziening van de batterijenrichtlijn in oktober.

Voor het overige worden aangestipt:

- In het najaar zou de Commissie voor de dag komen met een Strategie “chemische stoffen voor duurzaamheid”. Ook deze zou aan de orde zijn in de Raad Leefmilieu van december.
- Het voorstel voor 8ste MAP wordt verwacht: ook over dit programma kan de gedachtewisseling verwacht worden op de Leefmilieuraad van december.
- Ook in de loop van dit najaar wordt een voorstel verwacht betreffende de toegang tot de rechter, met behandeling hiervan op de Leefmilieuraad van 7 december.

Kortom:

- 13-14 juli digitale Leefmilieuraad.
- [30 september en 1 oktober](#) – informele leefmilieuraad, voornamelijk gewijd aan opschaling ambitieniveau inzake klimaatbeleid.
- [23 oktober](#) – formele raadszitting.
- [17 december](#) – formele raadszitting.

Vraagstelling

Vraag: Waterstof zal extreem veel hernieuwbare vragen: zit dit in de sectorkoppeling? **Antwoord:** waterstof is weliswaar het voorwerp van een afzonderlijke strategie, maar fungeert eigenlijk als onderdeel van deze sectorkoppeling en staat daar zelfs centraal in. Bij bv. overschot van zonne-energie kan men die overvloedige energie gebruiken om door elektrolyse waterstof te produceren. Dus het verband tussen het ene en het andere wordt wel degelijk behartigd.

Vraag: komt er een met de Biodiversiteits- en Farm-to-Fork-strategie ook een snelle afbouw van subsidies en steun aan industriële veeteelt? **Antwoord:** het is moeite waard om de strategieën zelf er eens op na te lezen. Deze zijn niet direct gericht op de afbouw van bv. industriële veeteelt, maar er is alleszins wel een positieve bejegening merkbaar van de uitbouw van een duurzamere landbouw.

Vraag: Als men het draagvlak wil versterken, moet men de betrokkenheid van de burger ook versterken. Bepaalde technische oplossingen zijn in een Lidstaat wél en in een andere niet toegelaten (bv. bolvormige windmolens op private daken), zodanig dat er nog niet van een Eenheidsmarkt kan worden gesproken. Wanneer maakt men hiervan werk? **Antwoord:** als onderdeel van de *Green Deal* gaat de Commissie initiatieven nemen om contacten te leggen met burgerorganisaties om zo een dynamiek op gang te brengen.

Vraag: wat zal de impact van deze ontwikkelingen zijn op de CEF transport en CEF energie en hoe wordt het onderling verband behartigd (n.v.d.r. *Connecting Europe Facility*)? **Antwoord:** er is nog geen recente en precieze informatie over deze kwestie beschikbaar, maar het is zeker ook een belangrijk punt.

Vraag: Vorig jaar is er een kader gepubliceerd voor Europees waterbeleid en luchtbeleid. Zal het Duitse voorzitterschap hierover verder werk verrichten? **Antwoord:** in de eerste plaats is vermeldenswaard dat het Kroatische voorzitterschap hieraan aandacht heeft besteed. Ze hebben in maart een gedachtewisseling gehad over de *fitness check* van de waterrichtlijnen: deze zijn *fit for purpose* bevonden, maar er blijkt belangrijke ruimte te bestaan voor een betere tenuitvoerlegging en afstemming met andere instrumenten. Wat luchtkwaliteit aangaat, is er analoogs aan de hand. Ook hier is er een debat geweest in de Raad en zijn er raadsconclusies aangenomen. Voor water en lucht zullen er dus niet direct stappen gezet worden. In 2021 komt er wel een *zero-pollution*-initiatief voor water, lucht en bovendien ook bodem.

--oOo--

11u05: Slotwoord, Jan Verheeke - secretaris SAR-Minaraad

Vandaag was, in de ongeveer 10 jaar durende traditie van zesmaandelijks zittingen i.v.m. Europese milieu- en energie-actualiteit, een bijzonder experiment. Het was geslaagd. Ik dank de collega's van VLEVA, Ina en Celeste, en onze attaché's energie en milieu van het Dpt. Omgeving, Jan en Marjan, voor de samenwerking die deze sessie mogelijk heeft gemaakt.

Bij de voorbereiding hadden we de basisvraag van onze sessie hadden we heel snel klaar – welke plaats krijgen de in december aangekondigde groene en digitale transitie in de voorstellen voor herstelbeleid van de Europese Commissie? Inhoudelijk hebben we nu vernomen dat er een sterke band wordt beoogd tussen beide.